

УДК 378. 2 : [37.011.3 – 05/:004]

Г.М. Плахотнюк
м. Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства та комп'ютеризація всіх галузей людської діяльності стали провідними тенденціями світового розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології все більше проникають у різні сфери життя, науки, освіти, виробництва, що вимагає відповідних знань майбутніх педагогів і вмінь їх використовувати, цілеспрямовано формуючи інформаційну культуру в студентів педагогічних ВНЗ. Інформаційно-комунікаційні технології можуть бути визначені як інформаційні технології на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку.

Нині зросла потреба у висококваліфікованих фахівцях, які володітимуть інформаційною культурою, тому оволодіння знаннями та вміннями використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання стало важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Зважаючи на це, дане питання знайшло відображення в цілеспрямованій державній політиці України щодо формування інформаційно-технологічного суспільства й відображено в «Національній доктрині розвитку освіти», Державній програмі «Вчитель» і Законах України «Про національну програму інформатизації», «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Із 1999 року європейське освітнє співтовариство живе під знаком Болонського процесу. Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків. Здійснення такого завдання передбачає орієнтацію вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників мають бути застосовані та практично використані на користь усієї Європи. Важливого значення ця проблема набуває в системі вищої педагогічної освіти у сфері професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Безумовно, в сучасному інформаційному суспільстві оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями та використання комп'ютера як прикладного інструмента є невід'ємною складовою підготовки студентів гуманітарних факультетів педагогічного університету. Це зумовлює соціальну та педагогічну значущість проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, необхідність її розв'язання на сучасних методологічних і теоретичних засадах щодо нових цілей і можливостей освіти. Модернізація освіти спрямовується на підготовку кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією, здатного до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного вдосконалення.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемі формування інформаційної культури та підготовки майбутніх учителів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій приділяється значна увага у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Питанню визначення суті поняття культури та її місця в освіті присвячені роботи В. Андрущенко, А. Веряєва, Л. Губерського, Н. Крилової, В. Розіна, І. Шалаєва. Процес диференціації культури та виділення в її системі інформаційної культури досліджували В. Виноградов, Л. Винарик, Г. Воробйов, А. Гинкул, Ю. Горвіц, Н. Джинчарадзе, А. Єршов, М. Жалдак, Л. Скворцов, В. Сухіна, О. Тарасова, О. Щедрин. Проблема формування вмінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі розглядається у працях Р. Гуревича, М. Кадемїї, С. Гунько,

М. Жалдака, Ю. Машбиця, Н. Морзе, Е. Полат, І. Роберт, Ю. Триуса, С. Христочевського та ін. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на зміст і методи навчання досліджували Н. Апатова, В. Клочко.

Значний науковий потенціал накопичено в галузі методики використання комп'ютерів у навчально-виховному процесі, що досліджували Н. Балик, Р. Вільямс, О. Гокунь, К. Маклін, Н. Морзе, В. Каймін, Ю. Рамський.

Проте аналіз праць учених свідчить, що проблема формування інформаційної культури вчителя досліджується здебільшого в контексті підготовки студентів фізико-математичних факультетів педагогічного університету. Значно менше уваги в сучасних дослідженнях приділяється проблемі підготовки студентів гуманітарних факультетів педагогічних університетів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій. Особливості формування інформаційної культури учителів гуманітарних дисциплін вивчаються відносно недавно в контексті загальної проблеми інформаційної культури суспільства та особистості. У сучасних наукових дослідженнях приділяється увага лише окремим аспектам цієї проблеми, зокрема особливостям використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі філологічної освіти (О. Авраменко, Е. Власов, Т. Кулик, Т. Юдіна) та підготовці майбутніх учителів-словесників (І. Бакаленко, Л. Карташова), формуванню інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (Є. Полат, Н. Протасова), особливостям вивчення гуманітарних дисциплін у школі із застосуванням комп'ютера (О. Гокунь).

Мета статті. У зв'язку з цим, ми поставили за мету дослідити проблему формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін та їхню готовність до використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі та для самоосвіти. Треба було проаналізувати стан проблеми у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, присвячених професійній підготовці учителів гуманітарних дисциплін, а також донести до потенційно зацікавленого читача актуальність і значимість вищевказаної проблеми з метою її подальшого аналізу та практичного втілення можливих ідей і пропозицій.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період розвитку суспільства характеризується процесом диференціації культури та виділення в її системі самостійних елементів підсистем. Інформаційна культура майбутнього вчителя є складовою частиною загальної культури, вона орієнтована на інформаційне забезпечення всіх видів професійної діяльності, що передбачає знання основних засобів подання навчальної інформації, а також уміння ефективно застосовувати їх на практиці. Зміст інформаційної культури майбутнього фахівця тісно пов'язаний із характером здійснюваної діяльності, а для майбутнього вчителя – передусім із навчанням. Саме тому суттєвою складовою інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін є вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології як у навчальному процесі, так і для самоосвіти.

Важливого значення проблема формування інформаційної культури набуває в системі вищої освіти в сфері професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Студенти гуманітарних факультетів мають різну мотивацію як до вивчення гуманітарних дисциплін, так і до вивчення основ інформаційних технологій, чим створюються проблеми в процесі відбору та застосуванні форм, методів і засобів навчання того чи іншого предмету, відзначають гостру потребу у використанні персонального комп'ютера для виконання різноманітних вправ із поясненням правил написання, використання автоматичних перекладачів під час вивчення нового матеріалу. Особлива увага приділяється можливостям використання інформаційно-комунікаційних технологій для ілюстрації художніх творів та історичних подій із використанням можливостей мультимедіа, для самоосвіти, використання електронних бібліотек, для пошуку нової інформації у комп'ютерних мережах. Відтак, ми

констатували, що лише незначний відсоток студентів гуманітарних факультетів має високий і достатній рівень сформованості компонентів інформаційної культури.

У період прискореного розвитку суспільства, використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, коли комп'ютер є доступним для постійного використання не лише на уроках інформатики, а й на заняттях з інших предметів, постає проблема зі зміною методичних підходів до викладання предмета. У традиційне планування уроку вносяться зміни з урахуванням застосування мультимедійних засобів навчання. Проте вчителю надзвичайно важко розібратися в ефективності запропонованих мультимедійних програм, оскільки вони містять різну методичну та інформативну базу. Часто в одному програмному засобі містяться одні необхідні матеріали, а в другому – інші. Тому на даний момент вчителю потрібний на конкретному уроці навчальний матеріал, дібраний відповідно до чинної програми для загальноосвітніх шкіл. Це можна зробити за допомогою програми - підготовки презентацій Microsoft Power Point. Переваги цього підходу полягають у тому, що презентацію можна змінювати самому вчителю, вносячи корективи відповідно до матеріальної бази свого кабінету та особливостей класу, в якому викладається предмет. Учителі гуманітарних дисциплін та учні в більшості навчальних закладів, де стало можливим використання сучасних комп'ютерних технологій навчання, почали самостійно створювати такі презентації. Постає питання, а яка ж роль у навчальному процесі вже створених програмних засобів? Вони використовуються вчителем фрагментарно на навчальних заняттях або на позакласних заняттях із здібними й обдарованими учнями. Інформаційно-комунікаційні технології допомагають вчителю та здібному учню оволодіти знаннями і вміннями позапрограмового рівня, розвинути свій творчий потенціал. Хоча матеріалів для роботи зі здібними та обдарованими учнями вистачає, проте в роботі з обдарованою дитиною варто створювати індивідуальні програми, в яких обов'язково, окрім традиційних методів, використовувати інтерактивні із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Які ж методичні прийоми з використанням комп'ютера варто вважати оптимальними та яким чином можна використати їх для розвитку творчого потенціалу здібних школярів? Сучасний темп життя вимагає поєднання традиційних методів навчання гуманітарних дисциплін з новими, заснованими на більшій інформативності, наочності, з використанням комп'ютерних технологій. Водночас, необхідно знайти оптимальні підходи до розвитку здібного й обдарованого учня, залучити його до творчості.

Напрями подальших розвідок. Реалії сьогодення свідчать про поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усіх галузях - виробництві, сфері обслуговування, науці, освіті. В умовах інформатизації суспільства досить актуальною є проблема формування інформаційної культури (ІК) особистості. На думку вчених, інформаційна культура поки що є показником швидше професійної культури, проте з часом вона має стати важливим фактором розвитку кожної особистості. На формування інформаційної культури впливають досягнення у галузі інформатики, кібернетики, бібліотекознавства та ін.

За С. Батишевим, професійна культура являє собою соціально-професійну якість суб'єкта праці. І. Зарецька у складі професійної культури фахівця пропонує розрізняти два блоки: соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості, котрі визначають ставлення до предмету, процесу, суб'єктів діяльності, засобів і результатів праці) та професійно-організаційний (знання, вміння, досвід, майстерність). Зважаючи на викладене вище, можна стверджувати, що інформаційна культура є складовою професійної культури будь-якого фахівця, у т.ч. і педагога.

Наголосимо, що дефініція «інформаційна культура» є багатоаспектною і різноплановою. На думку Н. Баловсяка, М. Назаренка, інформаційна культура переважно асоціюється або з техніко-технологічними аспектами інформатизації, оволодінням

навичками роботи з персональним комп'ютером, або із засвоєнням правил користування довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, алгоритмів пошуку у традиційних (рідше – електронних) каталогах. Р. Гуревич наголошує, що рівень ІК людини визначається не лише засвоєними нею знаннями та набутими вміннями у галузі інформаційних процесів і комп'ютерних дисциплін, а також здатністю існувати в інформаційному суспільстві, якому зокрема притаманні новизна, швидкоплинність [1, с. 355].

Поняття «інформаційна культура» тісно пов'язане з дефініцією «інформаційна компетентність», яка являє собою компетентність індивіда у роботі з інформацією, а також комп'ютерну компетентність – вміння працювати з комп'ютером та ІТ. На наш погляд, інформаційна компетентність педагогів передусім передбачає їхню здатність використовувати апаратні засоби ІТ, а також ефективно працювати з інформацією в електронному та друкованому варіантах (швидко її знаходити та раціонально опрацьовувати).

Результати соціологічного опитування вчителів у Харкові та області засвідчили, що лише 7,6% із них є користувачами Інтернету [3, с.16]. Переважна більшість педагогів використовує традиційні джерела інформації (навчально-методичні, наукові друковані видання, повідомлення традиційних ЗМІ). Причинами такого становища було названо незадовільну підготовку у галузі новітніх інформаційних і педагогічних технологій (понад 38% опитаних), відсутність відповідного навчально-методичного забезпечення (понад 60%), програмного та дидактичного забезпечення (понад 60%).

Підтвердженням викладеного вище є результати наукового пошуку О. Немірова. Дослідник наголошує, що якісної підготовки педагогів у галузі ІТ, яка б «забезпечувала використання комп'ютерів на рівні сучасних вимог, не відбувається. Застосування інформаційних технологій у практичній діяльності спеціалістів педагогічного профілю, як правило, обмежується елементарним використанням текстових і табличних процесорів» [4, с.296]. Реалізація даної проблеми вимагає творчих пошуків, пов'язаних із подальшим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Нагальним у цьому зв'язку постає завдання правильної мотивації вчителя, визначення його пріоритетів і сфери зацікавленості. Вмотивованість учителя гуманітарних дисциплін щодо ґрунтовного та детального ознайомлення з засобами ІКТ є чи ненайголовнішою передумовою успішного формування його інформаційної культури. Відтак, педагог повинен мати чітке та визначене уявлення моделі якісно проведеного уроку з використанням ІКТ.

Як зазначає М. Кадемія, недостатнє використання інформаційних технологій загалом пов'язане з низьким рівнем ІК суспільства, необізнаністю щодо широких можливостей застосування інформаційних технологій, слабкою мотивацією викладачів, учнів, студентів до використання інформаційних технологій у навчальному процесі та професійній діяльності.

На нашу думку, з першого року навчання майбутніх педагогів необхідно готувати до «співпраці» з комп'ютерами та виховувати потребу в ґрунтовному вивченні сучасних інформаційних технологій. Для успішного опанування ІТ студентами необхідно об'єднати зусилля викладачів фахових і загальноуніверситетських кафедр під керівництвом професорсько-викладацького складу – фахівців із прикладної математики, інформатики.

На разі науковцями розроблено різноманітні цікаві методики формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, що базуються на системному підході та містять: теоретичні положення щодо підготовки студентів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій, узагальнення сучасних наукових підходів і передового педагогічного досвіду, теоретичні положення з педагогіки, психології та інформатики.

Педагогічними умовами, що сприяють підвищенню рівня інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, є організація єдиного освітнього середовища, що забезпечує поєднання гуманітарного знання та оволодіння інформаційно-комунікаційними

технологіями навчання. Організація єдиного освітнього середовища передбачає визначення його рівнів. Наприклад, освітнє середовище педагогічного університету можна умовно поділити на рівні (університет, факультет, кафедра, студент, школа), що сприяє здійсненню неперервної педагогічної освіти. Взаємовідносини між учасниками освітнього середовища (викладачами університетів, студентами, учителями шкіл, молодими фахівцями, програмістами) передбачають поєднання організаційно-методичної діяльності, що забезпечує професійну направленість навчальної та наукової роботи в педагогічному університеті й науково-дослідної діяльності, що передбачає вибір і впровадження досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду в масову практику.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що прагнення вітчизняних закладів вищої освіти долучитися до Болонського процесу, стрімкий розвиток ІТ актуалізують проблеми, пов'язані з модернізацією змісту та організації підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів на основі інформатизації навчально-пізнавальної діяльності. Цей процес має супроводжуватися забезпеченням освітніх інституцій професорсько-викладацьким складом із високим рівнем комп'ютерної грамотності, відповідними технічними і наочними засобами навчання, навчальними програмами курсів, спецкурсів (у тому числі й дистанційного навчання). Недотримання зазначених вище умов вкотре буде гальмувати формування інформаційної культури педагогів і стане на заваді раціональній організації навчального процесу у загальноосвітніх і професійних інституціях.

Висновки. Таким чином, у процесі професійної підготовки студентів необхідно створювати такі педагогічні умови, які б передбачали організацію єдиного освітнього середовища, встановлення науково-дослідних та організаційно-методичних взаємовідносин між викладачами університетів, учителями шкіл, студентами, молодими фахівцями та поєднання гуманітарного знання з умінням використовувати інформаційно-комунікаційні технології навчання. Зокрема, методика формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін базується на поетапному та послідовному формуванні інформаційних умінь користувача, що передбачає оволодіння основами роботи на персональному комп'ютері й інформаційних умінь учителя. Останні, в свою чергу, поєднують оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями навчання (ІКТН), психолого-педагогічними й організаційно-методичними основами ефективного впровадження ІКТН у школі з умінням самостійного створення нових засобів навчання на базі ІКТ. В умовах швидкого розвитку технічних і програмних засобів майбутні вчителі здатні оновлювати та вдосконалювати свої професійні знання, вміння та навички використання інформаційно-комунікаційних технологій, де вирішальною мотиваційною умовою є усвідомлення студентами гуманітарних факультетів необхідності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес шкіл і вищих навчальних закладів. Відтак, підвищення рівня інформаційної культури студентів гуманітарних факультетів неможливе без організації єдиного освітнього середовища, що поєднує гуманітарне знання з оволодінням інформаційно-комунікаційними технологіями навчання. Також треба врахувати існування психологічного бар'єру, що заважає повноцінному задоволенню інформаційних потреб майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, недостатній рівень знань і вмінь для ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Незважаючи на це, майбутні вчителі усвідомлюють необхідність впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Отже, інформаційна культура як особливий аспект соціального життя виступає в ролі предмету, засобу та результату соціальної активності людини, відображає характер і рівень практичної діяльності, має вирішальний вплив на всі аспекти інформаційної діяльності, безпосередньо пов'язана з дослідницькою та навчальною діяльністю людини і є невід'ємним моментом взаємозв'язку людей. Інформаційна культура майбутнього вчителя є складовою частиною загальної культури, що орієнтована на інформаційне забезпечення всіх видів

професійної діяльності та передбачає знання основних засобів подання навчальної інформації, а також уміння ефективно застосовувати їх на практиці. Стратегія впровадження інформаційно-комунікаційних технологій має, в першу чергу, базуватися на принципах, що зменшують ризик негативного впливу на психологічний чи фізіологічний стан користувача. Відзначено, що інформаційні вміння користувача передбачають оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями, а інформаційні вміння вчителя поєднують психолого-педагогічні та організаційно-методичні вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчального процесі.

Література:

1. Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця / Роман Семенович Гуревич. - К., 2003. – С. 354-360. - (Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень: Зб. наук. праць / За ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало).
2. Газнюк Ю.Ю. Комп'ютер і сучасна проекційна техніка // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1998. - № 1. – С. 15 – 18, 35 – 38
3. Михайлова Н.И. Microsoft Power Point // Информатика и образование. – 1997. – №1. – С.14 - 17
4. Трубій Г.Г. Організація методичної роботи вчителів іноземних мов / Трубій Г.Г., Штомпель Г.О. - К. : Рад. школа, 1988. – 307 с. - (Посібник для вчителя – 2 – е видання.).
5. Баловсяк Н.В. Історико-педагогічний аналіз виникнення поняття «інформаційна компетентність». – Дніпропетровськ: 2004. – С. 12 - (Матеріали III МНПК «Динаміка наукових досліджень»; Том 25).

Досліджено проблему формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, їх готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі та для самоосвіти. Проаналізовано стан проблеми у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях.

Ключові слова: інформаційна культура вчителя, компоненти інформаційної культури, інформаційні вміння, інформаційно-комунікаційні технології навчання, інтеграційний процес, модернізація освіти, європейські стандарти.

Исследована проблема формирования информационной культуры будущих учителей гуманитарных дисциплин, их готовность к использованию информационно – коммуникационных технологий в учебном процессе и для самообразования. Проанализировано состояние проблемы в отечественных и зарубежных исследованиях.

Ключевые слова: информационная культура учителя, компоненты информационной культуры, информационные умения, информационно – коммуникационные технологии обучения, интеграционный процесс, модернизация образования, европейские стандарты.

The problem of the information culture forming of the future teachers of linguistics as well as their maternity in using of information – communication technologies in the learning process and for self-education have been investigated. The state of the problem in home- and foreign investigations.

Keywords: Information culture of the teacher, the components of the information culture, information skills, information – communication learning technologies, integrational process, educational modernization, European standards.